

Анатолій ДЕНИСЕНКО
Що сучасно?
Коротко про декілька есеїв Джорджо Агамбена

Агамбен, Джорджо. *Что современно?* Пер. с итал. Августина Соколовски.
К.: Дух і Літера, 2012.

*Анатолій Денисенко – магістр теології, магістр філософії,
пошукач катедри релігієзнавство Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова.*

У київському видавництві «Дух і Літера» 2012 року вийшла книжка під назвою «Що сучасно?». У книзі зібрані деякі думки одного з провідних сучасних світових філософів Джорджо Агамбена (1942), якого по праву називають «новим філософом», котрий розвинув власний антропологічний політичний проєкт під назвою *Homo Sacer* («священна людина»/«сакральна людина»). Тексти Агамбена обертаються навколо таких сфер, як естетика, релігія, політика, закон, етика, право, теологія, поезія, література, лінгвістична теорія, філософія, історія, культурологія, кіно, візуальне мистецтво. Перетинання кордонів і розмивання горизонту – це те, що постійно робить Агамбен. У своєму житті Автор перетнув багато різноманітних культурних ландшафтів, викладаючи та досліджуючи в Німеччині в Дюссельдорфському університеті імені Генріха Гайне, в США в Каліфорнійському університеті, Берклі, в Північно-західному університеті в Іллінойсі, в Лондоні в Інституті Варбурга, а також у себе на батьківщині в Італії в університетах Мачерати, Верони та Венеції, де він зараз працює. Він також обіймав посаду в Міжнародному філософському коледжі в Парижі, де тісно співпрацював з Дерріда та Ліотаром. Сьогодні він також викладає в Європейському університеті міжнародних досліджень в Саас-Фе у Швейцарії. Першою освітою Агамбена було право, другою стала філософія. Його дипломна робота була присвячена творам французької філософині Сімони Вейль (1909–43). 1966-го та 1968-го року Агамбен брав участь в семінарах Мартіна Гайдеггера (1889–1976), які проходили у французькому містечку Ле-Тор. Вивчаючи тему прав людини, Агамбен зацікавився політичною філософією Ганни Арендт (1906–75). 1978 року він підготував до друку повний

переклад творів Вальтера Беньяміна (1892–1940) італійською мовою. Сьогоднішня популярність Агамбена пов'язана з низкою етичних та політичних праць, опублікованих після 1990-х рр. У них Автор розкриває похмуру, а часом і апокаліптичну картину політичної природи західного модерну.

Три есеї, опубліковані у збірці «Що сучасно?», хоча і присвячені різній проблематиці, важливі насамперед тому, що передають інтуїції мислення Автора в доступному безпосередньому сприйняттю форматі – у формі есеїв. У першому «Що таке диспозитив?» Автор розкриває методологію свого філософського проекту, яку він називає «археологією народження диспозитивного мислення» (с. 9). Диспозитив у розумінні французького філософа Мішеля Фуко (1926–84), на роботи якого спирається Агамбен, — це «гетерогенний» комплекс, який об'єднує дискурси, установи, архітектурні будови, інституції, закони, адміністративні заходи, наукові досягнення, філософські, моральні благодійні міркування (с. 14), тобто це певна мережа, на протигау класичним універсаліям/категоріям/раціональним сутностям, яка встановлюється між вищезгаданими елементами (с. 14). Диспозитивом може бути «будь-яка річ, що володіє здатністю захоплювати, орієнтуватися, визначати, перетинати, моделювати, контролювати і гарантувати поведінку, жестикуляцію, думки і дискурси живих людей» (с. 26). Наприклад, у побуті диспозитивом може виступати телефон, який своєю появою зобов'язаний процесу гуманізації (с. 28), у релігійній сфері – акт принесення в жертву (с. 31) тощо. Диспозитив проникає в усі сфери життя (с. 36), а його мета — помістити людину в соціальні процеси, заздалегідь зумовлені заданою традицією, де важливим стає не епістемологічна парадигма, а практична активність, що виражається в безпосередньому реагуванні на ту чи ту ситуацію (с. 21).

Особливо цікавий другий есей «Що сучасно?», який, на мою думку, варто розібрати на цитати. В ньому Агамбен ставить питання про те, що значить бути сучасним. Його відповідь така: «Істинно належить своєму часу і насправді сучасним є той, хто не збігається зі своїм часом повністю, хто не йде в ногу з його вимогами, і хто, через це, не є актуальним; але саме тому, саме завдяки розриву і анахронізму, він більше за інших здатний сприймати і вловлювати свій час» (с. 46). Прониклива людина може не приймати свого часу, але завжди і всюди усвідомлює свою незворотню приналежність до нього і водночас нездатність втекти від цього (с. 46). Сучасність — це унікальні відносини зі своїм часом, що з'єднують із ним і разом з тим від нього дистанціюються; точніше, це відносини з часом, які з'єднуються з ним через невідповідність і анахронізм. Той, хто занадто сильно збігається з епохою, хто всіма фібрами з нею сплітається – не сучасник, хоч би й через те, що тісні відносини роблять його нездатним бачити її такою, яка вона є, не дають можливості повністю зосередити на ній свій погляд (с. 47). Далі Автор веде читача до усвідомлення того, що сучасником варто вважати ту людину, яка вміє бачити темряву, «оскільки всі часи, для тих, хто проникає в їх сучасну сутність, наповнені темрявою» (с. 49). Однак що варто розуміти під твердженням «сучасник володіє даром осягати морок і бачити темряву»? Темрява

в розумінні Агамбена — це сяюча темрява, яка виходить зі свого часу. Лише той, хто сприймає пільму, гідний назватися сучасним. З одного боку, лише той, хто здатний дати відсіч світлу віку цього, яке так і норювить засліпити нас, може побачити внутрішню темряву в цьому «світлі» (с. 50) і бути сучасним. З другого боку, той, хто готовий повірити тому, що в темряві завжди існує світло, яке лише з деяких причин ще не досягло нас (подібно, як світло космічної зірки також не відразу досягає спостерігача), – є сучасним (с. 51). Бути сучасним – значить належати до рідкісного типу людей, яких характеризує мужність. Тому бути сучасним (або навіть модним) позначає бути невідповідним і частково старомодним в архаїчному значенні цього слова. «Архе» позначає близькість до початку (с. 55). Саме тому «бути сучасним у такому розумінні означає повернення до сьогодні, хоча, якщо бути до кінця чесними, в цьому «нинішньому» ми насправді ніколи не були (с. 57).

Третій есей «Церква і час» є феноменологічним роздумом про структуру досвіду місяяського часу. Це, мабуть, найкращий опис цього феномену, який мені траплявся. Більше питаннями «що значить жити в Месії?», «що таке місяяське життя?», «яка структура місяяського часу?» Агамбен задається у своєму коментарі на Послання до Римлян¹. У зазначеному есеї Автор виступає проти традиції про «уповільнення пришествя» Христа (с. 64), яку він називає блюзнірською. Відповідно до цієї точки зору, не дочекавшись буквального виконання пророцтв щодо другого пришествя, апостоли зрадили принципи, зайнявши юридичну позицію щодо власного апостольського служіння і з головою занурившись в інституціоналізацію. Якщо це так, то згідно з Агамбеном, «Церква припинила перебувати, подібно мандрівнику в світі, а почала жити в світі на правах громадянина, як будь-яка світська організація» (с. 64), що, своєю чергою, є вірним шляхом до втрати Церквою місяяського досвіду часу. «Час Месії» Автор розуміє як «не хронологічну тривалість, але якісну трансформацію пережитого часу» (с. 64). Автор розмежовує апокаліптичний час і місяяський час, і при цьому апокаліптичний розуміє як останній (хронологічний) час/подія, а місяяський – як «співвідношення кожної миті, кожного часу (*kairos*) з вічністю» (с. 65). Тобто феномен місяяського часу в такому разі виступає не як кінець часу, але як час кінця. Час Месії – це оперативний час (*kairos*), в якому ми вперше опануємо час, це – єдиний реальний час, що може нам належати. Досвід цього часу спричинює цілісне перетворення нас самих і нашого способу буття (с. 67). Час Месії, каже Автор, для Павла – це не майбутній час, це час, який передається словом «нині» (с. 70). Саме тому Церква може існувати тільки в місяяський час (місяяське існування), а якщо вона раптом вирішить відірватися від свого початкового ставлення до свого перебування в світі, то ризикує загубитися в світі (с. 74).

¹ Джорджіо Агамбен, *Оставшееся время. Комментарий к Посланию к Римлянам*, пер. с итал. С. Ермакова (М.: Новое литературное обозрение, 2018), 224.

Завершуючи, зазначу, що вся робота Агамбена фокусується на «лінгвістичній» критиці та «лінгвістичному» подоланні західної традиції та її глибинних структур за допомогою мови, естетики, політики та онтології, що зливаються в одну всеосяжну деактивацію традиції. Це вказує на археологічний (генеалогічний) вплив методу Фуко на роботу Агамбена: археологія перебуває в пошуку традиції, щоб зафіксувати/схопити момент виникнення феномену. Своїми назвами книги Агамбена неначе підкреслюють те, що їхній Автор в процесі нескінченної дискусії. Філософ вказує на різні площини, в яких розгортається певна глобальна подія – від техніки та мас-медіа до «тіла» та «мови». Під час цього розгортання відбувається змішування між собою гетерогенного, що призводить до позбавлення мови будь-якого ґрунту в ході грандіозного *experimentum linguae*. Він намагається зрозуміти загальний *sensus communis*, який зв'язує дійсність в одне ціле і надає цьому імпульсу таку собі мовну артикуляцію². Перекладачі та дослідники Агамбена нагадують, що його книги побудовані як уточнювальні пояснення «на полях», «між рядків» до тих чи тих понять або текстів³. Ідеї Агамбена поки що рідко потрапляють в поле зору українських філософів та теологів. Будемо сподіватися, що його есеї пробудять у вітчизняних дослідників зацікавленість його проектом.

---

² Дмитрій Новиков, «Имя для бытия», в Джорджо Агамбен. *Грядущее сообщество* (Москва: Три квадрата, 2008), 138.

³ Александр Скидан, «О предании», в Джорджо Агамбен. *Пилат и Иисус* (Москва: Grundrisse, 2014), 110.